

DÍA DAS LETRAS GALEGAS 2011

Darío Xohán Cabana Yanes

Señor Presidente, miñas donas e meus señores:

A min paréceme que o poeta Novoneyra naceu en 1952, e creo que naceu case de súpeto. Os seus versos anteriores non foron xamais considerados nin publicados polo Novoneyra noso, ese que de repente empezou n'Os *eidós* unha das aventuras líricas máis poderosas da nosa lingua, unha aventura que non ten que ver cos imitativos tateos anteriores, cando Novoneyra non era aínda Novoneyra, cando aínda non se producira, no que ó Novoneyra se refire, «o gran milagre do mundo» que é a encarnación da poesía.

Este milagre aconteceu, ou polo menos tivo as súas primeiras fulguracións, nas terras ásperas e militares de Parga a partir de xaneiro de 1952. Despois de preto de tres anos de descoincidencia residencial, os amigos da mocidade bacharel luguesa Manuel María Fernández Teixeira e Uxío Novo Neira vólvense atopar de recrutas no campamento de Parga. O Novoneyra viña de Madrid, do ambiente universitario de aló; o Manuel María seguira en Lugo pero matriculárase en Santiago, por andar de Santiago a Lugo coma Fernando Esquío; en Lugo, Ánxel Johán, Pimentel, Aquilino. Novoneyra chegaba cun certo prestixio de Madrid, algún poema –seica– en revistas universitarias, algunha recitación impresionante xa; Manuel María con tres ou catro ou cinco libros feitos, dous deles publicados ou en prensa –*Muiñeiro de brétemas* e *Morrendo a cada intre*–, outro inédito aínda –pero tratábase de *Advento*, un dos grandes libros da poesía galega de todos os tempos, rematado polo outono de 1951. Manuel María era xa un gran poeta; Novoneyra aínda non.

Empezaría logo en Parga a revolución de Novoneyra: a conversa diaria entre os dous poetas irmáns –tan diferentes– houbo de ser a chareta que primeiro se fai pequeno lume e axiña grande incendio, cacharela, ragoada. Primeiro, os montes de Parga, e despois, Compostela, coa súa verdadeira universidade daqueles tempos: Piñeiro, Carlos Maside, Borobó, Bouza-Brey, o grande don Ramón coma un Presidente clandestino da República. E logo a perigosa doenza, os días e as noites interminables de hospital, as longas secuelas que hai que vir curar ás terras altas do Courel, onde o aire é máis limpo: a introspección, a soidade, a saudade.

A revolución de Novoneyra é que de pronto volve á lingua súa, pero tamén que rompe coas imitacións, coa aprendizaxe tradicional, pra escoitar a súa propia música, que nada ten que ver coa dos modelos románticos ou posrománticos, ou o que fosen, que o

Novoneyra de Madrid pretendía quizabes emular. A cuestión é de fondo, pero tamén de forma, se moito non me engano.

Señor Presidente, hai xa bastantes anos tiveches o cumprido acerto de titular un libro luminoso co sintagma *De Pondal a Novoneyra*: así definías un espazo temporal e dialéctico entre dous nomes verdadeiramente grandes e simbólicos, pero ó mesmo tempo insinuaches e afirmaches lapidariamente a grande semellanza e fraternidade esencial que existe entre Pondal e o noso Uxío, poetas que por un igual merecen identificarse coa poderosa imaxe de «lostrego escuro» que inventou o primeiro.

A publicación de borradores sucesivos na edición crítica de Pondal, recentemente levada a cabo por Manuel Ferreiro, ofreceunos unha visión moito máis rica e interna do bergantiñán, un home que dedicou toda a súa vida á poesía, á construción teimosa dunha obra que –se lle quitamos as case infinitas e desesperadas oitavas d’Os *Eoas*– resulta bastante breve en comparación cos oitenta e dous anos que o bardo chegou a cumprir. Infelizmente o Novoneyra non chegou a facer os setenta; pero en restante dos seus anos, a súa obra é tamén relativamente breve –aínda que non tanto como ás veces sen pensar se pensa. E sen embargo, ben sabemos que Novoneyra era tamén poeta todos os días, incluso naquelas longas tempadas –«anos sen o poema!»– en que a súa infinita dedicación non se traducía en ningún novo achado.

Os borradores de Pondal, digo, falan ben claro do traballo hercúleo que era pra el a escritura do verso. As primeiras versións son a miúdo dubitativas, zouponas, cheas de versos tateantes, mal medidos e mal acentuados e até con rimas turpérrimas, que non admiten comparación ningunha co fulgor dos poemas definitivos, onde a lingua –lingua de ouro– se fai tan tensa e tan brillante precisamente –e iso sabémolo agora– polo laborioso traballo de forxa a que foi sometida e pola extraordinaria dificultade que o poeta tiña pra encaixar as palabras no verso. A facilidade no escribir é –ben o sabemos algúns– moi perigosa, e produce brandura; a dificultade combatida, o titánico esforzo daquel Pondal que alancaba coma un tolo polo seu cuarto de escribir cun lapis de carpenteiro na man, iso produce, querido Presidente, queridas amigas e amigos, *calidade e dureza*.

E o mesmo é con Novoneyra, aínda que con algunha diferenza. Paréceme a min, polos seus ensaios prehistóricos e por outras razóns, que Novoneyra tiña tamén considerables dificultades coa forma. Pero o tempo de Pondal era o tempo do verso de medidas ríxidas e rima regular, e Novoneyra viviu no século en que o chamado verso libre corría xa ben ceibo e afouto polo mundo. Por iso, cando Novoneyra rompeu coa imitación dos vellos, cando Novoneyra sufriu a iluminación e o esgazamento que deu lugar a *Os eidos*, sabía que non tiña a obrigación de suxeitarse a normas vellas e que podía adoptar a métrica que nacía do seu interior, ou por mellor dicir, a métrica do seu xesto e do seu alento. Porque a min paréceme que o verso de Novoneyra se define bastante ben se lle chamamos xestual, e tamén se reclamamos pra el a «medida da respiración» que teorizou, segundo teño lido ou ouvido, aquel Allen Ginsberg da Xeración Beat que tanto lle

gustaba ó Uxío, polo menos cando eu o coñecín, aló polo setenta. O verso de Novoneyra é case sempre libre, pero certamente non se parece ó verso libre de Manuel María. O verso de Manuel María basea o seu ritmo sobre todo no fluír do pensamento; o de Novoneyra fúndase moito máis na música das palabras, e ás veces nin parece libre...

Mais aínda que a miúdo a métrica de Novoneyra semelle popular, en realidade éo poucas veces. É moi raro que o Novoneyra se constrinxa rixidamente a unha forma métrica preestablecida, a unha maneira de rimar canónica. E as máis notables excepcións a isto non van polo lado da métrica popular tradicional –nin, xaora, polo da renacentista ou da romántica–, senón que sacrifican no altar da lírica culta medieval, da poesía dos trovadores nosos. As *Follas de cantigas*, esa pequena parte d’Os *eidós* onde ó meu parecer están algúns dos mellores poemas de Novoneyra, conteñen tamén os versos máis suxeitos a esquema preexistente que publicou na súa vida. Datados algúns deles en 1954, débense sen dúbida á lectura devota e abraída do tomo I da *Escolma de Poesía Galega, Escola medieval galego-portuguesa*, esa bendita obra de Xosé María Álvarez Blázquez publicada no ano anterior.

Un fistor destas terras, don Antonio Ríó Monteiro, o Ribeira de Louzarella, dixo felizmente unha vez, fai agora catro anos, que facer versos de brindos vén sendo «un arranque de palabras feitas que van coma polo río abaixo». Raramente é así en Uxío Novoneyra, que non é un fistor, que pouco ou nada ten que ver coas artes populares do fistor. O seu é máis ben a dificultade. A poesía do Novoneyra é unha tensión continua e un esforzo obstinado cara á perfección, unha perfección que non é a do sonetista que lima os seus hendecasilabos, senón a do home que escoita a súa música interna, que a traduce en voz e xesto, que a ensaia e remoe continuamente. E até chega un intre en que o xesto se fai caligrafía: a elegantísima e artificiosa letra dos orixinais antigos transfórmasse na escrita xestual que se revelou a todos nos *Poemas caligráficos* prologados, xaora, por Reimundo Patiño e publicados nos Cadernos da Gadaña, 1979. (Jackson Pollock, *action painting*, pintura de acción corporal, pintura xestual.)

Este labor continuo, insisto, non de corrección senón de creación, de creación continua, é ben evidente prós lectores atentos, mesmo sen coñecermos os distintos estadios manuscritos ou borradores. Aínda despois do seu primeiro estado «definitivo», a través das súas diversas edicións moitos dos poemas de Novoneyra vanse transformando levemente, gañando ou perdendo un verso, unha palabra, a simple marca dunha pausa, sempre na procura desa perfección que dixeran, desa identidade entre o sentir e o dicir. Con isto, xaora, non afirmo que a modificación sexa sempre feliz; podó citar, como exemplo do contrario, unha das cántigas paralelísticas cuxa alteración na edición vasca, bilingüe, d’Os *eidós* en 1988 dana gravemente o poema.

Eu quixera agora falar un pouco máis longamente doutro aspecto de Novoneyra que me ten fascinado; mais ben sei, señor Presidente, que o tempo non se estira. Por iso me limitarei a enunciar o tema e o seu fundamento, que é unha das máis fermosas obras do

noso grande courelao: o cantar de Manuel de Ribadaira. Neste marabilloso poema de versos desiguais e inmisericordes asonancias, escrito en 1976 pra contar algo que sucedera corenta anos antes, parécenos estar oíndo –pero feitas do noso tempo, feitas materia aínda máis terrible e tráxica– as palabras antigas de *la geste que Tuoldus declinet*. Nacía coa *Cansun de Rollant* unha literatura. A nosa tivo, segundo se mire, dous nacementos, os dous moito antes do tempo de Novoneyra; pero hai algo na súa obra, en parte da súa obra, que suxire unha actitude espiritual estraña: a pesar da tradición en que se inscribía gozosamente, a pesar das súas intensas e teimosas lecturas, a pesar de ser un home no que estaba presente boa parte da poesía de todos os tempos e de todos os países, un ten a sensación de que Novoneyra facía os seus poemas, ou polo menos algúns deles, coma se estivese inventando de novo a Poesía.

Coma se fose Picasso reinventando as covas de Altamira.